

Vzácný denár (obol) knížete Jaromíra typ Cach 262 ze sbírek petrohradské Ermitáže

•••••
Jiří Lukas

V souvislosti s přípravou obrazových podkladů pro studii o dosud neznámém typu denáru knížete Oldřicha¹ se mi podařilo z petrohradské Ermitáže získat fotografie denáru knížete Jaromíra typu Cach 262² (dále jen C 262) známého do dnešních dnů pouze v jediném exempláři. Vzhledem k okolnosti, že byl dosud tento denár znám českým badatelům pouze z kreseb a z jediné nekvalitní fotografické reprodukce, dovoluji si zveřejnit fotografie lící i rubní strany tohoto denáru včetně popisu a krátké historie „života“ tohoto denáru v české a světové numismatické literatuře.³

• Obr. 1. ČECHY, Jaromír (1004–1012), denár (obol) C 262
ze sbírek petrohradské Ermitáže

Av.: Jednoduchý rovnoramenný kříž bez výzdoby úhlů s kuličkami na koncích ramen v sekaném vnitřním obvodu. Kolem opisu vnější sekaný obvod.

Opis: + : IAROMIR : DVX

Rv.: Frontální poprsí Krista s širokou svatozáří, tvořenou paprsky zakončenými kuličkami. Na oděvu (plášti) dvě ozdobné spony (medailony) terčovitého tvaru s paprsky. Před postavou náznak pravé ruky, v ose postavy kniha. Kolem opisu vnější sekaný obvod.

Opis: + ISORSPM : PPAЧIV

AR; 0,56 g; ø 17,5 mm

Denár ražený na tenkém střížku je až do polovice naprasklý.

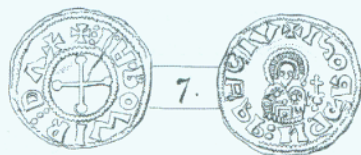
•••••
¹ LUKAS, Jiří: *Neznámý denár knížete Oldřicha*, Num. listy 62, 2007, s. 53–76.

² CACH, František: *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.*, Praha 1970, s. 40.

³ Za zprostředkování fotografické dokumentace k denáru typu C 262 ze sbírkových fondů numismatického oddělení petrohradské Ermitáže děkuji náměstkovi ministra zahraničí ČR panu Jaroslavu Baštovi a řediteli agentury Czech Trade panu Štěpánu Jílkovi. Za počítačové zpracování snímků děkuji panu Petru Maternovi.

Prvním badatelem, který popsal denár typu C 262, byl v roce 1850 B. Köhne. Ve své studii věnované podrobným popisům západoevropských mincí 10.–12. století nalezeným na území Ruska přiřadil tento denár knížeti Jaromírovi, přičemž zdůraznil jeho drobnější rozměry a menší hmotnost oproti dalším denárům tohoto panovníka.⁴ Zároveň si byl vědom jeho jedinečnosti, když poznamenal: „*Alle Münzen dieses unglücklichen Herzogs sind selten: vorzüglich aber der Heller, von welchen uns kein zweites Exemplar bekant ist.*“

Již šest let po prvním zveřejnění se mohli s popisem a tentokrát i kresebným vyobrazením denáru typu C 262 seznámit rovněž čeští příznivci numismatiky. Ve svém „*Popsání a vyobrazení českých mincí*“ jej na stránkách časopisu Památky archeologické a místopisné v roce 1856 vyobrazil a popsal významný český historik, kustod numismatické sbírky Národního muzea v Praze V. Hanka.⁵ Badatel navštívil Petrohrad v polovině 19. století a ve svém popisu vycházel nepochybně přímo z exempláře uloženého ve sbírkách Ermitáže, jak o tom svědčí vyznačení praskliny na kresbě denáru (obr. 2).

- Obr. 2. **ČECHY, Jaromír** (1004–1012), denár C 262 ze sbírek petrohradské Ermitáže podle kresby V. Hanky (AR, ø 17,5 mm)

Hankův popis a vyobrazení použil ve svém monumentálním díle o českých denárech, a to jak v německé, tak i české verzi E. Fiala.⁶ Ten také jako první spojil tento denár s nálezem západoevropských mincí v Rostovu na řece Donu z konce 30. a počátku 40. let 19. století. Před ním se o podobné spojitosti nikdo nezmínil a místo nálezu nebylo nikde uvedeno. O síle názoru tohoto předního českého numismatika svědčí to, že jako součást depotu mincí z Rostova je denár C 262 uváděn v české numismatické literatuře dodnes⁷ a to i přesto, že významný ruský badatel N. Bauer v roce 1929 na základě práce B. Köhneho a na základě vlastního studia ve sbírkách Ermitáže podrobně popsal rostovský nález, aniž by jako jeho součást denár C 262 jmenoval.⁸ F. Cach ve svém soupisu českých denárových ražeb navíc uvádí, že vedle Rostova byl denár téhož typu rovněž součástí depotu mincí a sekaného stříbra v Žatci. Již letmý pohled na exemplář

⁴ KÖHNE, B.: *Ueber die im Russischen Reiche gefundenen abendländischen Münzen des 10., 11. und 12. Jahrhunderts II.*, Mémoires de la société d'archéologie et de numismatique de St. Petersburg 4., 1850, s. 97, č. 383 (bez vyobrazení).

⁵ HANKA, Václav: *Popsání a vyobrazení českých mincí*, Památky archeologické a místopisné 2, 1856, s. 177, č. 7, obr. VIII/7. Vzhled denáru popisuje Hanka následovně: „*Svrček. Stejnoramenný na koncích bakulatý kříž v dvojité vroubkovaném obvodu. Opis zevna zpátečně v takovémž obvodu ... Spodek. Poprsí spasi-tele přímo, v pravici knihu, v levici državu (zemské neb říšské jablko) držíci. Ze sbírky petrohradské.*“

⁶ FIALA, Eduard: *Beschreibung Böhmischer Münzen und Medaillen*, Prag 1891, s. 39, č. 357, obr. IV/9 „*Obol aus dem Funde von Rostov*“. TÝŽ: *České denáry*, Praha 1895, s. 270, č. 465, obr. VI/22 „*Denár z nálezů rostovského, velmi úzkého střížku zvláštní fabriky a s pozoruhodným opisem na rubu*“.

⁷ CACH, František: *Mince českého knížete Jaromíra (1003-1012)*, Numismatický sborník 6, 1960, s. 51 (autor řadí denár C 262, nalezený podle něj v Rostově, do deváté skupiny Jaromírových denárů, aniž by se jím však blíže zabýval). TÝŽ: *Nejstarší české mince I.*, s. 76, č. 138.

⁸ BAUER, N.: *Die ruischen Funde abendländischer Münzen des 11. und 12. Jahrhunderts*, Zeitschrift für Numismatik 39, 1929, s. 173: „*Unweit der Städte Rostov und Ugljč wurden in den Jahren 1837, 1838,*

denáru knížete Jaromíra byzantizujícího typu z nálezů žateckého, který má Cach nepochybně na mysli, nás však přesvědčí o opaku (obr. 3).⁹

• Obr. 3. ČECHY, Jaromír (1004–1012), denár C 260/261 z nálezů žateckého (AR, ø 19 mm)

Posledním, kdo se denárem C 262, byť jen letmo zabýval, byl nedávno zesnulý ruský badatel a vedoucí numismatického oddělení petrohradské Ermitáže V. M. Potin, který také ve své práci o vztazích Ruska se zeměmi západní Evropy v raném středověku jako jediný uveřejnil, byť málo kvalitní, fotografii exempláře denáru C 262 ze sbírek Ermitáže.¹⁰

Denár C 262 patří do skupiny ražeb knížete Jaromíra tzv. byzantizujícího typu s frontálně pojatým poprsím Krista Pantokrata na rubní straně (C 260–262, 264–268, 276–278) převzatým z byzantských solidů (stamenon nomisma) císaře Nikefora II. (963–969) a jeho následovníků. Zároveň však patří do skupiny denárů nesoucích na své lící straně jednoduchý rovnoramenný kříž bez výzdoby úhlů převzatý z ikonografické výbavy některých anglosaských a skandinávských denárů konce 10. a počátku 11. století a objevující se na českých ražbách knížete Jaromíra (C 258–263) a Břetislava I. (C 308 a 1032).¹¹ Vezmeme-li v úvahu průmět obou těchto skupin, získáme uzavřenou řadu denárů knížete Jaromíra C 260–262 nesoucích na lící straně jednoduchý rovnoramenný kříž bez výzdoby úhlů a na straně rubní frontálně pojaté poprsí Krista. Do této skupiny je však třeba začlenit i dvě důležité varianty kombinující prvky denárů C 260 a C 261 z nálezových celků z Choustníka, Řivnáče a Žatce.¹² Na lících stranách této denárové

•••••

1841 und 1843 (1848?) deutsche und angelsächsische Münzen gefunden, doch immer nur in geringer Zahl. Einige von diesen Münzen sind von Köhne genauer bestimmt: 2 Deventer (Konrad II. 1024–1039 Dbg. 566b), 1 Mons (Graf Reinhard von Hennegau 1013–1030), 1 Regensburger (Herzog Heinrich II., 985–995, Dbg 1070a), 2 Denare Boleslaus III. von Böhmen (999–1002, Fiala Nr. 349 und 350), 1 Denar des böhmischen Interregnum (1003, Fiala Nr. 367), 3 Jaromir (1003–34, Fiala Nr. 446, 469 und 470) und 1 Hälbling aus einer unbekanten südwestdeutschen Münzstätte. (Mémoires de la société d'archéologie et de numismatique de St. Petersbourg 3., Nr. 10, 4., Nr. 233, 234, 235, 325, 376–378, 380, 381, 385 a 391)“.

⁹ Za svolení k reprodukování tohoto denáru jsem zavázán ředitelce Regionálního muzea v Žatci, PhDr. R. Holodňákové a vedoucímu archeologického oddělení PhDr. P. Holodňákovi.

¹⁰ POTIN, V. M.: *Topografija nachodok zapadnoevropejskich monet X–XIII vv. na territorii drevnej Rusi*, Trudy gosudarstvennogo Ermitaža 9, 1967, s. 172, č. 330; TÝŽ: *Drevňaja Rus i evropejskie gosudarstva v X–XIII vv. Istoriko-numizmatičeskij očerk*, Leningrad 1968, s. 189, obr. 4. Nález denáru C 262 umísťuje Potin ve své druhé práci, sveden pravděpodobně názorem E. Fialy na něhož se odvolává, do Rostova.

¹¹ LUKAS, J.: *Neznámý denár*, s. 61–65.

¹² LUKAS, J.: *Neznámý denár*, tab. 1, č. 4 a 5. Variantní denáry označuji ve studii o neznámém denáru knížete Oldřicha jako C 260/261a (nález Choustník č. 97) a C 260/261b (nález Řivnáč č. 28, Žatec zde obr. 3). Popisy nálezů: CHAURA, Karel: *Poklad z Choustníku. Nález českých denárů X. a XI. věku*, Praha 1939; TÝŽ: *Nález denárů Jaromíra a Oldřicha*, Numismatické zprávy 8, 1942, s. 49–57, 62–70 (Řivnáč).

řady čteme jméno knížete Jaromíra a to ve tvarech IAROMIRDVX (C 261 a 262) a IAROMIR .V+ (C 260/261b), nebo jméno pražského „*monetaria*“ Nacuba ve tvaru NACVB .V+ (C 260 a 260/261a). Význam písmene V na konci opisů za oběma jmény nelze dosud vysvětlit, jeho umístění v opisech však není zcela jistě náhodné.¹³ Na rubních stranách denárů zmíněné řady je, až na jedinou výjimku, umístěn opis: IHSXRSDNSNOSTER, tedy Jesus Christus Dominus noster. Tuto výjimku tvoří právě denár C 262 ze sbírek Ermitáže, jehož opis je tvořen písmeny +ISORSPM : PPAČIV. Zatímco B. Köhne jej považoval v roce 1850 za nejasný,¹⁴ E. Fiala se přiklonil ke čtení: Jesus Christus Dominus noster : Praga civitas.¹⁵ Tento výklad částečně zkorumpovaného opisu rubní strany denáru C 262 se mi zdá rovněž pravděpodobný vzhledem k okolnosti, že na lící straně dalších denárů této řady (C 260 a 260/261a) čteme jméno pražského „*monetaria*“ Nacuba.

Průměr denáru C 262 je 17,5 mm a jeho hmotnost 0,56 g odpovídá přibližně polovině hmotnosti mincí ze zmiňované denárové řady pohybující se kolem jednoho gramu.¹⁶ Z těchto skutečností lze soudit, že denár knížete Jaromíra z majetku petrohradské Ermitáže je ve skutečnosti obolem, tedy polovinou denáru.

Závěrem je tedy možno konstatovat, že mince z majetku petrohradské Ermitáže je obolem knížete Jaromíra typu C 262 raženým v pražské mincovně, odkrytým někdy před rokem 1850 a pocházejícím z neznámého nálezu z území tehdejšího Ruska.

•••••
Jiří LUKAS, A unique *denarius* (*obolus*) struck under the Prince Jaromír (C 262) preserved in the Hermitage collection, St. Petersburg

An unique *denarius* struck under the Prince Jaromír (1004–1012) – the C 262 type – is preserved in the Hermitage collection in St. Petersburg. It is the only specimen known up to date. From the iconographic point of view, the *denarius* belongs to the group of Jaromír's coins of the so-called Byzantine type with the facing bust of Christ on their reverse (C 260–262, 264–268, 276–278) copying the Byzantine *solidi* (*stamenon nomisma*) produced under Niceforos II and his successors. At the same time, it belongs to that group of *denarii* bearing simple isosceles cross with no ornaments in angles on their obverse copying iconography of some Anglo-Saxon and Scandinavian *denarii* of the end of the 10th century and the beginning of the 11th century. The weight of the coin (0.56 g) is approximately equal to one half of the weight of *denarii* of the mentioned series, which is about one gramme. Consequently, it is possible to assume, that the specimen from the Hermitage collection is a half-*denarius*, an *obolus* in real. Studying data in older Russian literature, the coin appears to be a part of an unspecified find in the Russian territory, discovered some time before 1850.

English by V. Novák

•••••
¹³ Upravené razidlo lící strany denáru C 260 s opisem NACVB.V+ (Řivnáč č. 27) bylo navíc použito při ražbě rubní strany denáru typu C 259 s klínovým křížem na lící a jednoduchým křížem na rubní straně (Řivnáč č. 26).

¹⁴ KÖHNE, B.: *Ueber die im Russischen Reiche gefundenen abendländischen Münzen*, s. 97: „Die Umschrift seiner Rs. ist aber leider verstümmelt.“

¹⁵ Srovnej pozn. 6.

¹⁶ Podle názorů J. Háskové došlo v průběhu vlády knížete Jaromíra k mincovní reformě, při které byla snížena průměrná hmotnost denárů na jeden gram. Srovnej: HÁSKOVÁ, Jarmila: *A Note on the Methodological Study of the Czech Denarius-Period*, in: *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Praha 1970, s. 1370; BENEŠ, Antonín – HÁSKOVÁ, Jarmila – PAVLŮ, Irena – WEISS, Oldřich: *Denárový nález ve Zlivi, o. České Budějovice*, Numismatický sborník 15, 1979, s. 165.